

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Eliusz Donat: *Żywot Wergiliusza*. Przekład z komentarzem

Author: Tomasz Sapota

Citation style: Sapota Tomasz. (2020). Eliusz Donat: *Żywot Wergiliusza*. Przekład z komentarzem. „Scripta Classica” (Vol. 17, 2020, s. 75-89), DOI: 10.31261/SC.2020.17.07

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Tomasz Sapota

0000-0002-5710-3698

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Eliusz Donat: *Żywot Wergiliusza* Przekład z komentarzem

Abstract: The first published Polish translation of Aelius Donatus' *Virgil's Life* with an extensive commentary.

Key words: Latin literature, Roman biography, Virgil, Aelius Donatus

List

Eliusz Donat pozdrawia swego Lucjusza Munatiusa¹

przejrzawszy niemal wszystkich, którzy przede mną zajmowali się dziełem Wergiliusza, z niezmierną troską o zwięzłość, którą, jak wiedziałem, uwielbiasz, z wielu czerpałem niewiele – do tego stopnia, że raczej spodziewam

---

¹ Eliusz Donat (*Aelius Donatus*, IV w. n.e.), rzymski gramatyk, autor podręczników gramatyki łacińskiej (*Ars minor* oraz *Ars maior*) – głównej pomocy szkolnej w okresie średniowiecza i podstawy kolejnych opracowań zagadnienia. Oprócz tych dwóch dzieł zachował się także jego komentarz do komedii Terencjusza (*Commentum Terentii*). Dodajmy, że Donatus czerpał obficie z wcześniejszych źródeł, przede wszystkim z erudycyjnego dzieła Emiliusza Aspra (I lub koniec II w. n.e.), autora komentarzy do Terencjusza, Salustiusza i Wergiliusza. Komentarz Serwiusza (IV/V w.) do twórczości Wergiliusza w wersji poszerzonej (zwany *Servius auctus* albo *Servius Danielis* od nazwiska wydawcy – Pierre'a Daniela) prawdopodobnie oparty został na pracach Donata (i, co za tym idzie, Aspra). Lucjusz Munatius (*Lucius Munatius*, IV w. n.e.), bliżej nieznanym przyjaciel Donata, który, jak wynika z treści listu, rozpoczął karierę nauczycielską. *Żywot Wergiliusza* jest w intencji Donata prezentem dla przyjaciela, a jednocześnie przykładem metody pracy filologa. Wspomnieć wypada, że dedykacyjny list zachował się tylko w manuskrypcie P – Parisinus lat. 11308 z IX w. – i został on napisany ręką innego skryby niż reszta tekstu.

się uzasadnionej urazy czytelnika za świadome pominięcie obszernych ustępów z dawnych źródeł, niż za wypełnienie strony uwagami bez znaczenia. Rozpoznasz zatem często w tym składkowym prezencie niezafałszowany głos dawnych autorów. Chociaż bowiem mogłem wszędzie wstawić swoje, wolałem w najlepszej wierze tam, gdzie była cudza treść, zachować również słowa. Co zatem osiągnąłem? To mianowicie, że po ułożeniu tego materiału zebranego z wielu autorów z domieszką również moich opinii, bardziej mi się podoba ta tutaj niewielka wartość, niż innym gdzie indziej obszerna. Co więcej, dzięki wyborowi skierowałem powszechną uwagę na dzieła, z których przenieśliem nieliczne sądy, i dzięki pominięciu pewnych treści odpędziłem nudę. Ty zatem sprawdź, czy to, co mi zaleciłeś, wyszło, jak trzeba. Jeśli bowiem te wysiłki niedoświadczonemu nauczycielowi, który dopiero co rozpoczął podróż, wskazują drogę i wyciągają pomocną dłoń, wypełniłem polecenie. Jeśli nie, tego, co pragnąłeś uzyskać od mnie, zażądaj sam od siebie. Żegnaj.

Żywot

Publiusz Wergiliusz Maron Mantuańczyk miał skromnych rodziców, a zwłaszcza ojca, o którym pewni autorzy przekazali, że był garncarzem, a liczniejsi, że był najemnym sługą posłańca sądowego o imieniu Magus, a w krótkim czasie, dzięki pracowitości, został jego zięciem. Znakomicie też powiększył zasoby mająteczku, dokupując zalesione tereny i hodując pszczoły. Urodził się za pierwszego konsula Gnejusza Pompejusza Wielkiego i Marka Licyniusza Krassusa w idy październikowe we wsi o nazwie Andes niedaleko od Mantui². Jego matka w ciąży

---

² Gnejusz Pompejusz Wielki (*Cn. Pompeius Magnus*, 106–48 p.n.e.), syn Gnejusza Pompejusza Strabona, pierwszego w rodzie Pompejuszy senatora, konsula z 89 r. p.n.e, jedna z najważniejszych postaci sceny politycznej okresu schyłku republiki rzymskiej. Podobnie jak ojciec wcześniej – podczas pierwszej wojny domowej (88–87 p.n.e.) – stanął po stronie Lucjusza Korneliusza Sulli w drugiej wojnie domowej (83–82 p.n.e.), wydanej należącym do stronnictwa popularów (reformatorów) zwolennikom Gajusza Mariusza i Lucjusza Korneliusza Cynny; uczestniczył w zdobyciu Rzymu. Następnie prowadził kampanię przeciw wojskom popularów na Sycylii i w Afryce, za co uzyskał pierwszy triumf (w 81 lub 80 r. p.n.e.) oraz przydomek „Wielki” nadany mu przez Sullę (Plut. *Pomp.* 13.4), a potem walczył w Hiszpanii przeciw oddziałom Kwintusa Sertoriusa (80–72 p.n.e.). Brutalnie rozprawił się ze zbuntowanymi niewolnikami podczas trzeciego powstania Spartakusa (73–71 p.n.e.), przypisując sobie sukces wojny prowadzonej przez Marka Licyniusza Krassusa (*M. Licinius Crassus*, 115/112–53 p.n.e.), innego wpływowego optymaty (konserwatysty) w tamtym okresie. W 71 r. p.n.e. Pompejusz odbył swój drugi triumf za zwycięstwa w Hiszpanii i, poproszony przez Krassusa o wspólne kandydowanie na urząd konsula, zgodził się. Obydwaj zostali wybrani na to stanowisko na rok 70 p.n.e., chociaż Pompejusz nie miał odpowiedniego wieku (prawo wymagało ukończenia czterdziestego roku życia) ani nie pełnił wcześniej urzędów określonych w ścieżce kariery (*cursus honorum*) – por. Liv. *Per.* 97.9–12. Marek Krassus również wypłynął na szerokie wody kariery jako dowódca wojsk sullańskich podczas wojny domowej z popularami spod znaku Mariusza i Cynny. Jego rodzinę dotknęły proskrypcje Cynny nałożone na popleczników Sulli podczas jego pierwszego marszu na Rzym w roku 88 p.n.e. Stra-

miała sen, że wydała na świat laurową gałąź, która, dotknąwszy ziemi, wzmocniła się i wyrosła na miejscu jak dojrzałe drzewo pełne różnych owoców i kwiatów. Następnego ranka, kiedy wybrała się z mężem do sąsiedniej wsi, zeszła z traktu i zaznała ulgi, rodząc w przydrożnym rowie. Podobno noworodek, jak tylko został wydany na świat, nie płakał i miał tak łagodne oblicze, że już wtedy budził niewątpliwą nadzieję na bardziej pomyślną przyszłość. A doszła do tego inna wróżba, a mianowicie topolowa różga zaraz wbita na miejscu, zgodnie ze zwyczajem w tamtych okolicach, kiedy dochodzi do rozwiązania, rozrosła się w tak krótkim czasie, że się zrównała z topolami zasadzonymi znacznie wcześniej³. Została nazwana drzewem Wergiliusza oraz otoczona kultem, a kobiety ciężarne i w połogu z największą czcią zanoszą tam prośby wotywnie i składają ofiary, gdy ich życzenia zostaną spełnione. Początek życia spędził w Kremonie⁴ aż do założenia togi męskiej, którą przywdział w wieku siedemnastu lat za ponownego urzędowania tych samych konsulów, którzy pełnili stanowisko, gdy się urodził⁵, a zdarzyło się,

---

cił majątek i zmuszony był uciec do Hiszpanii, gdzie przebywał w latach 87–84 p.n.e. Odzyskał jednak fortunę, korzystając z proskrypcji Sulli, które spadły na popularów. Jak podaje Plutarch, Krassus był tak gorliwy w odbudowie majątku, że wpisał na listę proskrypcyjną nazwisko pewnego człowieka tylko dlatego, że chciał zagarnąć jego mienie (Plut. *Crass.* 6.6–7). Konsulat Pompejusza i Krassusa upłynął we wzajemnej wrogości obu ambitnych polityków, która była skutkiem przypisania sobie przez Pompejusza zwycięstwa nad Spartakusem. Jedynym znaczącym osiągnięciem ich urzędowania było oddalenie ustaw Sulli znoszących prawo weta trybunów ludowych wobec *senatus consulta*, czyli rozporządzeń senatu, oraz zakazujących byłym konsulom dalszej kariery. Pierwsza wytrącała trybunom podstawowe narzędzie politycznego oddziaływania, druga zniechęcała młodych plebejuszy do ubiegania się o stanowisko. Przywrócenie rangi trybunom przysporzyło popularności Pompejuszowi, który zaangażował się w odrzucenie ustawodawstwa Sulli (Plut. *Pomp.* 21.4–5, Liv. *Per.* 97.11–12). Idy październikowe – 15 października. Andes (łac. *Andes*, obecnie część Borgo Virgilio w Lombardii). Mantua (łac. *Mantua*, wł. *Mantova*), miasto nad rzeką Mincius (wł. *Mincio*) pierwotnie zamieszkiwane przez Etrusków.

³ „[...] zasadzonymi znacznie wcześniej” – motyw cudownych znaków towarzyszących narodzinom i dzieciństwu poety pojawia się też u Horacego (*Carm.* 3.4.9–20).

⁴ Kremona (łac. *Cremona*, wł. *Cremona*), miasto nad rzeką Pad (łac. *Padus*, wł. *Pado*) na terenie pierwotnie zamieszkiwanym przez galijskie plemię Cenomanów założona w 218 r. p.n.e. przez Rzymian jako ufortyfikowana kolonia.

⁵ „Za ponownego urzędowania tych samych konsulów, którzy pełnili stanowisko, gdy się urodził” – powiązanie daty śmierci autora *O naturze rzeczy* z siedemnastymi urodzinami Wergiliusza i drugim konsulem Pompejusza i Krassusa jest albo błędem, albo celowym przekłamaniem Donata. Pompejusz i Krassus ponownie pełnili urząd w 55 r. p.n.e., a zatem w piętnastym roku życia Wergiliusza, jeśli urodził się w roku 70, za pierwszego konsulatu tych polityków. Być może Donat dramatyzuje opowieść, wzbogacając ją o symboliczne koincydencje, które, choć piękne, są po prostu fałszywe. Co do samego konsulatu, dodać może warto, że Pompejusz opromieniony sławą nowych zwycięstw (nad piratami w 67 r. p.n.e., nad Mitrydatesem VI Eupatorem, w Syrii, w Judei – lata 64–62 p.n.e.), uhonorowany trzecim triumfem (61 r. p.n.e.), nie zdołał jednak przekonać senatorów, którzy widzieli w nim potencjalnego tyra, do zgody na przyznanie ziemi weteranom swoich wojsk. Widząc opozycję, zwłaszcza ze strony optymatów, z którymi wszak przez lata wiązał swą karierę, połączył siły w nieformalnym sojuszu z Markiem Licyniuszem Krassusem (uchodzącym za najbogatszego człowieka w Rzymie) oraz Gajuszem Juliuszem Cezarem (świeżo po powrocie z kampanii

że tego samego dnia zmarł poeta Lukrecjusz⁶. Wergiliusz z Kremony wyjechał do Mediolanu⁷, a stamtąd niedługo potem do Rzymu. Był dobrze zbudowany i wysoki, śniady, miał wiejskie rysy twarzy i nienajlepsze zdrowie, nierzadko bowiem dokuczał mu żołądek, gardło i bóle głowy, często też miewał krwotoki. Jadł i pił bardzo skromnie; silniej pociągali go chłopcy; z nich najbardziej kochał Kebesa i Aleksandra⁸, którego w drugiej eklodze *Bukolików* nazywa Aleksisem – otrzymał ich w darze od Azyniusza Polliona⁹. I jeden i drugi posiadał wykształcenie,

hiszpańskiej, kandydatem na konsula na rok 59), popularnym, którego ciotka, Julia, była żoną znanego przez optymatów Gajusza Mariusza. Porozumienie to zostało później przez historyków nazwane „pierwszym triumwiratem”. Zwycięstwo Pompejusza i Krassusa w wyborach na rok 55 było wynikiem współdziałania tych trzech bardzo wpływowych notabli. Jednocześnie ukazuje ono słabość republiki w szponach olbrzymich ambicji możnych, których polityczne alianse zmieniały się, gdy było to korzystne dla ich własnych interesów. Zarazem imperialistyczna machina wojenna miażdżyła ludy niepodległe władzy Rzymu, aby wzmocnić źródło dochodów dla elit. Konsulaty Pompejusza i Krassusa stanowią symboliczną ramę biografii Wergiliusza, wskazują, w jakich czasach przyszedł na świat.

⁶ Lukrecjusz (*T. Lucretius Carus*, ok. 99–ok. 55 p.n.e.) – rzymski poeta, autor heksametrycznego poematu filozoficznego *O naturze rzeczy* (*De rerum natura*) w sześciu księgach, w którym dał wykład epikureizmu. Wergiliusz naśladował go wielokrotnie w swojej twórczości, a miejsca podobne zestawił (najpewniej korzystając z dzieł wcześniejszych krytyków, być może z *Plagiatów* wymienionego niżej Perelliusza Faustusa) Makrobiusz Ambrozjusz Teodozjusz w szóstej księdze *Saturnaliów*. W wersach *Georgików* 2.490–492 Maron najprawdopodobniej oddaje Lukrecjuszowi hołd:

szczęśliwy, kto poznać mógł rzeczy przyczyny	felix qui potuit rerum cognoscere causas
kto lęk wszelaki i los nieubłagany,	atque metus omnis et inexorabile fatum
i Acherontu huk chciwego stopami zdeptał	subiecit pedibus strepitumque Acherontis auri

Wiersze te stanowią nawiązanie do Lucr. 1.78–79:

dłatego z kolei religia stopami zdeptana	quare religio pedibus subiecta vicissim
kruszy się, nas zwycięstwo niebu czyni równymi.	opteritur, nos exaequat victoria caelo.

⁷ Mediolan (łac. *Mediolanum*, wł. *Milano*) – miasto położone między rzekami Ticinus (wł. *Ticino*, *Adda*) i Padus (łac. *Padus*, wł. *Pado*). Początkowo siedziba celtyckich Insubrów w 222 r. zdobyta i zajęta przez Rzymian.

⁸ Kebes, Aleksander (*Cebes*, *Alexander*) – *Żywot Donata* oraz wzmianka u Serwiusza (*in Ecl.* 2.15: tres dicitur amasse Vergilius, Alexandrum, quem donavit ei Pollio, et Ceбетem puerum cum Leria puella, quos a Maecenate dicitur accepisse: unde volunt quidam, per Amaryllida Leriam, per Menalcam Ceбетem intellegi – „Podobno Wergiliusz kochał troje: Aleksandra, którego podarował mu Pollion, i chłopca Cebesza z dziewczyną Lerią, których ponoć otrzymał od Mecenasza” – są jedynymi źródłami wiedzy o intymnym życiu Wergiliusza. Nie możemy zatem nic więcej powiedzieć o jego ukochanych ponad to, że źródła się różnią oraz że bardziej wiarygodna wydaje się być opinia Donata, który najpewniej przytacza Swetoniusza, a pośrednim źródłem tego ostatniego jest Askoniusz Pedianus – niemal współczesny Marona.

⁹ Gajusz Azyniusz Pollion (*C. Asinius Pollio*, 75 p.n.e.–4 n.e.) – polityk, dowódca wojskowy, poeta i historyk; blisko związany z Gajuszem Juliuszem Cezarem. Wspierał Cezara w wojnie z siłami senackimi, na których czele stał Gnejusz Pompejusz Wielki. Był legatem Cezara w bitwie pod Farsalos w 48 r. p.n.e., w której Pompejusz poniósł klęskę. Po zabójstwie dyktatora walczył nieskutecznie w Hiszpanii z Sekstusem Pompejuszem. Wspierał Marka Antoniusza podczas jego konfliktu z Gajuszem Juliuszem Oktawianem, a potem stanął po stronie Oktawiana, Antoniusza i Marka Emiliusza Lepidusa, połączonych triumwiratem w 43 r. p.n.e. Antoniusz, któremu pod-

a Kebes był przy tym poetą. Krążą plotki, że coś go też łączyło z Plotią Herią¹⁰. Ale jak twierdzi Askoniusz Pedianus¹¹, ona sama później, już w starszym wieku, zwykła opowiadać, że Wariusz¹² zachęcał go, aby dzielili się jej towarzystwem, niemniej on bardzo uparcie odmawiał. W pozostałych życiowych sprawach był, jak wiadomo i w słowach, i w postawie, tak bardzo nieskazitelny, że w Neapolu¹³

---

czas podziału prowincji między triumwirami przypadła Galia, powierzył mu administrację Galii Zapadańskiej, czyli terenu między rzeką Pad a Alpami. Nadzorował tam dystrybucję ziemi między weteranów Oktawiana i skutecznie interweniował w sprawie majątku Wergiliusza. W 40 r. p.n.e. był jednym z akuszerów pokoju w Brundyzjum między zwaśnionymi Oktawianem i Antoniuszem. W tym samym roku pełnił urząd konsula. W 31 r. p.n.e. zachował neutralność w nowej wojnie między skłóconymi sojusznikami. Wielkim wkładem Polliona w kulturę Rzymu było otwarcie pierwszej biblioteki publicznej w Rzymie, w odbudowanej swoim kosztem Świątyni Wolności, położonej w pobliżu Forum Romanum. Obok biblioteki znajdowała się imponująca kolekcja dzieł sztuki. Prace ukończono najpewniej w 28 r. p.n.e. Pollion był autorem niezachowanego studium historycznego używanego jako źródło przez Appiana i Plutarcha. Zajmował się również krytyką literacką oraz organizował recytacje poetyckie.

¹⁰ Plotia Heria (*Plotia Heria*, I w. p.n.e.–I w. n.e.) – z wersji Donata wynika, że była wolną kobietą albo wyzwolenicą, przeżyła Wergiliusza i traktowana była z rewerencją jako znajoma Wieszcza. W tekście Serwiusza (patrz przyp. 5), który różni się znacząco w tym miejscu od Donata, widzimy młodą niewolnicę o imieniu *Leria* podarowaną przez Mecenasą, co pewnie było zniekształceniem *Heria*.

¹¹ Askoniusz Pedianus (*Asconius Pedianus*, 9 p.n.e.–76 n.e.) – rzymski filolog, autor komentarzy do mów Cycerona, z których zachowało się pięć (*In toga candida*, *In Pisonem*, *Pro Scauro*, *Pro Milone*, *Pro Cornelio*), oraz prawdopodobnie żywota Salustiusza.

¹² Lucjusz Wariusz Rufus (*Lucius Varius Rufus*, 74–14 p.n.e.) – poeta należący do koła poetyckiego pozostającego pod protektoratem Gajusza Cilnuszca Mecenasą. Przyjaciel Wergiliusza i Horacego, którego wraz z Maronem wprowadzili do kręgu Mecenasą. Horacy cenił jego talent epicki, o którym wspomina w poetyckiej odmowie (*recusatio*, *Carm.* 1.6.1–4) skierowanej do Marka Wipsanusza Agryppy, architekta zwycięstwa pod Akcjum i budowniczego pierwotnego budynku Panteonu:

Wariusz cię opisze, dzielnego i wrogów	Scriberis Vario fortis et hostium
pogromcę, uskrzydłony meońską pieśnią,	uictor, Maeonii carminis alite,
co tylko zaciekły na okręcie lub konno	quam rem cumque ferox nauibus aut equis
żołnierz zrobił pod twoim dowództwem	miles te duce gesserit.

W *Saturnaliach* Makrobiusza (*Sat.* 6.1.39–40; 2.19–20) zachowały się fragmenty (łącznie 12 wersów) z Wariuszowego poematu *O śmierci* (*De morte*). Kwintyliian (*Inst.* 10.1.98) wspomina, że jego tragedię *Thyestes* można uznać za równie dobrą jak którąkolwiek z greckich. Wariusz znany jest jednak przede wszystkim jako wydawca *Eneidy*.

¹³ Neapol (łac. *Neapolis*, wł. *Napoli*), ‘nowe miasto’ – główne miasto w Kampanii nad Zatoką Neapolitańską. Liwiusz (8.5.1) podaje, że zostało założone przez osadników greckich z Kumu (*Cumae*), którzy pochodzili z Chalkidiki na Eubei, i nazwane *Paleopolis*, czyli ‘starym miastem’. Neapol znany jest także pod nazwą *Parthenope*, od imienia jednej z mitologicznych Syren. Nazwa ta nadana została przez kolonistów rodyjskich w IX w. p.n.e. osadzie, którą założyli na wyspie Megaride nad Zatoką Neapolitańską, w miejscu, gdzie obecnie wznosi się Castel dell’Ovo. *Parthenope* (gr. Παρθενόπη) znaczy dosownie „O dziewczym głósie”, „Dziewic” w oryginale to „Parthenias” – dopatrzeć się tu można potrójnego znaczenia: 1. oczywistej aluzji do skromnych obyczajów poety, 2. nawiązania do nazwy ukochanego miasta, 3. odniesienia do syreniego, uwodzającego głósu Marona.

powszechnie nazywano do „Dziewicem”, a jeśli kiedyś w Rzymie, gdzie bardzo rzadko przebywał, widziano go wśród ludzi, uciekał do najbliższego domu przed tymi, którzy za nim szli i go pokazywali. Gdy August chciał mu ofiarować majątek pewnego wygnanego obywatela, nie był w stanie go przyjąć. Posiadał prawie dziesięć milionów sesterców podarowanych przez przyjaciół i miał dom w Rzymie, na Eskwiliach¹⁴ tuż przy ogrodach Mecenas¹⁵, chociaż najczęściej korzystał z odosobnienia Kampanii i Sycylii. Już jako dorosły utracił rodziców, przy czym ojciec był niewiasty, i dwóch braci, Silona w młodym wieku, Flakkusa już dojrzałego – oplakuje jego odejście pod imieniem Dafnisa [*ecl.* 5.20]. Wśród innych zainteresowań zajmowała go medycyna i szczególnie matematyka. Wygłosił mowę również przed sądem, ale tylko jedną i nie więcej niż raz. Mellissus¹⁶ przekazuje, że gdy mówił był bardzo powolny i niemal zdawał się być niewykształcony. Poezją zaczął się zajmować jeszcze jako chłopiec – napisał dystych na Ballistę, właściciela szkoły gladiatorskiej, który okrył się niesławą rozbojów i z tego powodu został ukamienowany:

pod tą kamieni górą pogrzebany się kryje Ballista,
w nocy i w dzień, wędrowcze, bezpieczną drogą ciesz się

Potem *Katalepton* i *Wiersze priapejskie*, i *Epigramaty*, i *Kłątwy*, następnie *Ciris* i *Komara*, kiedy miał dwadzieścia sześć lat. Oto jego treść. Pasterza męczy upał; kiedy usnął pod drzewem i podpełził do niego wąż, z bagna przyleciał komar i wbił pasterzowi igłę między jedną a drugą skronią. A ten jednocześnie zmiąż-

¹⁴ Eskwilię (*Esquiliae*), zwane po polsku zazwyczaj od przymiotnikowej formy łacińskiej Eskwilinim, jedno z siedmiu wyliczonych przez Warrona (*LL* 5.41–54) wzgórz rzymskich, w okolicy dzisiejszego kościoła Santa Maria Maggiore. Wzgórze tworzą trzy wzniesienia: *Cispus*, *Oppius* i *Fagutalis*.

¹⁵ Gajusz Cilnius Mecenas (*C. Cilnius Maecenas*, 70–8 r. p.n.e.) był przyjacielem i zaufanym doradcą Gajusza Juliusza Oktawiana. Doprowadził do zawarcia w 40 r. p.n.e. pokoju w Brundyzjum między Oktawianem i Markiem Antoniuszem. Zarządzał Italią podczas wyprawy Oktawiana pod Akcjum w 31 r. p.n.e., kiedy to zduślił spisek Marka Emiliusza Lepidusa Młodszego. Był opiekunem literatów, twórcą koła skupiającego talenty (m.in. Wergiliusza, Horacego, Sekstusa Properejusza). Od jego imienia pochodzi termin *mecenat*. Na terenie umocnień dawnego Muru Serwiańskiego i przyległego cmentarza, na północ od Bramy Eskwilińskiej, gdzie do dziś wznosi się Łuk Galienusa, założył ogrody, których urok i elegancja słynęły przez wieki. Oprócz roślinności i fontann Mecenas zgromadził tam dzieła sztuki, m. in. kolekcję rzeźb.

¹⁶ Mellissus (*Mellissus*, I w. p.n.e.–I w. n.e.) – jak podaje Swetoniusz (*Gr.* 21) – porzucony przez rodziców stał się niewolnikiem. Otrzymał go w prezencie Mecenas jako gramatyka. Mellissus związał się z nim przyjaźnią i, chociaż ujawniła się jego matka, wolał pozostać w niewoli. Wyzwolony, zaskarbił sobie łaski Augusta, który zlecił mu kierowanie bibliotekami w portyku Oktawii. Napisał sto pięćdziesiąt ksiąg antologii żartów (*loci*) oraz stworzył nowy gatunek komedii rzymskiej – *fabula trabeata* (od nazwy rzymskiego ubioru, co najmniej dwójakiego rodzaju – krótkiego płaszczka albo togi – w kolorze czerwonym lub purpurowym, zakładanego w okresie monarchii przez króla, później przez augurów oraz konsulów podczas uroczystych okazji).

dżył komara i zabił węża, ale komarowi zbudował grób i napisał dystych [*Culex* 413–414]:

mały komarze, tobie trzody strażnik tyle wartemu
pogrzebu powinność zwraca za życia dar.

Napisał też, co do czego zdania są podzielone, *Etnę*¹⁷. Gdy wkrótce potem zajął się tematyką rzymską, rozdrażniony materia przeszedł do *Bukolików*, przede wszystkim, aby słać Azyniusza Polliona, Alfenusa Warusa¹⁸ i Korneliusza Gallusa¹⁹, ponieważ podczas podziału gruntów, które z rozkazu triumwirów po zwycięstwie pod Filippi²⁰ były przyznawane weteranom na terenach za Padem, zadbali, żeby nie poniósł szkody. Później napisał *Georgiki* na cześć Mecenasa, ponieważ udzielił mu, jeszcze nie nazbyt znanemu, pomocy w starciu z agresywnym weteranem, który o mało go nie zabił podczas kłótni wynikłej ze sporu o ziemię. Na koniec zajął się *Eneidą*, o treści różnorodnej i rozbudowanej, a przy tym jakby odzwieczającej oba poematy Homera, poza tym zawierającą nazwy i tematy wspólne dla Greków i Latynów. W niej, o co szczególnie się troszczył, miała się znaleźć jednocześnie historia pochodzenia rzymskiego Miasta i Augusta. Kiedy pisał *Georgiki*, podobno miał zwyczaj codziennie rano dyktować bardzo wiele wymyślonych wierszy i, po poprawkach czynionych przez cały dzień, zostawiać bardzo nieliczne. Mawiał, całkiem trafnie, że rodzi wiersz jak niedźwiedzica małe²¹ i dopiero liżąc, nadaje mu kształt. *Eneidę* ujętą wcześniej prozą i podzieloną

¹⁷ „Dystych na Ballistę”, *Katalepton*, *Wiersze Priapejskie*, *Epigramaty*, *Kłątwy*, *Ciris*, *Komar*, *Etna* („Distichon in Ballistam”, *Catalepton*, *Priapea*, *Epigrammata*, *Dirae*, *Ciris*, *Culex*, *Aetna*) – wszystkie te utwory, a oprócz nich także *Karczmarka* (*Copa*), *Śniadanie wiejskie* (*Moretum*) należą do zbioru *Appendix Vergiliana*. Ich autorstwo budzi poważne kontrowersje, a za oryginalnie Maronowe zwykle uznaje się tylko partie *Katalepton*.

¹⁸ Publiusz Alfenus Warus (*Publius Alfenus Varus*, I w. p.n.e.), konsul 39 r. p.n.e. Z polecenia Gajusza Juliusza Oktawiana zajmował się rozdziałem ziemi w Galii Zapadańskiej wśród weteranów wojsk Oktawiana w 41 r. p.n.e.

¹⁹ Gajusz Korneliusz Gallus (*Caius Cornelius Gallus*, ok. 76–26 r. p.n.e.) – polityk i poeta. W 30 r. p.n.e. prowadził w Egipcie kampanię przeciw wojskom Marka Antoniusza i Kleopatry, za co został wynagrodzony przez Oktawiana namiestnictwem Egiptu. W 26 r. p.n.e. popadł w nielaskę princepsa i został odwołany ze stanowiska i oskarżony przed Senatem, co skłoniło go do samobójstwa. Uchodzi za wynalazcę rzymskiej elegii subiektywnej, gatunku, który kontynuowali Aulus Tibullus, Sekstus Propercjusz i Publiusz Owidiusz Naso.

²⁰ Filippi (*Philippi*) – miasto w Macedonii na wybrzeżu Morza Egejskiego. W 42 r. p.n.e. w jego okolicach doszło do bitwy, w której triumwirowie Gajusz Juliusz Oktawian i Marek Antoniusz pokonali wojska obrońców republiki z Markiem Juniuszem Brutusem i Markiem Kasjuszem Longinusem na czele. Brutus popełnił samobójstwo, Kasjusz poprosił niewolnika, aby przebił go mieczem. W walce brał udział młody Kwintus Horacjusz Flakkus, który studiując w Atenach, zaciągnął się do wojska Brutusa. Jak później wspomni to w poetyckim obrazie, ratował życie podczas klęski ucieczką, porzuciwszy tarczę (*Carm.* 2.7.9–12).

²¹ „[...] jak niedźwiedzica młode” – podobne zdanie wygłasza Faworynus z Arelate w *Nocach attyckich* Gelliusza (17.10.2–3).

na dwanaście ksiąg postanowił tworzyć częściami, jak mu na coś przyszła ochota, i do niczego nie wprowadzając porządku. A, żeby mu coś nie hamowało zapału, pewne partie zostawił nieukończone, inne niejako podparł bardzo lekkimi wierszami, o których opowiadał żartem, że są wstawione zamiast słupów, żeby podtrzymać budowlę do czasu, aż nadejdą wytrzymałe kolumny. *Bukoliki* ukończył w ciągu trzech, *Georgiki* siedmiu, a *Eneidę* jedenastu lat²². *Bukoliki* wydał z takim powodzeniem, że często były również recytowane przez śpiewaków na scenie. *Georgiki* czytał Augustowi, który wrócił po zwycięstwie akcyjnym i przebywał w Atelli²³ dla podratowania gardła²⁴, bez przerwy przez cztery dni, a Mecenas zmieniał go, ilekroć usprawiedliwiał się zmęczeniem głosu. Recytował zaś z zadziwiającym wdziękiem i powabem. Seneka²⁵ przekazał też, że poeta Juliusz

²² „*Bukoliki* ukończył w ciągu trzech, *Georgiki* siedmiu, a *Eneidę* jedenastu lat” – a zatem odpowiednio prawdopodobnie około 42–39, ok. 37–30, 30–19 r. p.n.e. Daty te należy przyjmować z ostrożnością.

²³ Atella (wł. *Atella*) – miasto w południowej Italii.

²⁴ Por. Suet. *Aug.* 84.2.

²⁵ Prawdopodobnie Lucjusz Anneusz Seneka Starszy albo Retor (*L. Annaeus Seneca*, ok. 55 r. p.n.e.–40 r. n.e.) – autor niezachowanego dzieła historycznego zatytułowanego *Od początku wojen domowych* (*Ab initio bellorum civilium*) oraz w większości ocalałej antologii deklamacji oratorskich (*Controversiae* i *Suasoriae*) znanych jako *Mówców i retorów sentencje, analizy, sposoby koloryzowania* (*Oratorum et rhetorum sententiae, divisiones, colores*), ojciec Seneki Filozofa. W *Contr.* 7.16.27 wspomina: „Montanus Juliusz, który był zaprzyjaźniony z Tyberiuszem, wybitny poeta, powiadał, że chciał naśladować opis Wergiliusza:

noc była i na ziemiach zwierzęta zmęczone wszystkich
skrzydlatych ród i bydła sen głęboki trzymał.

A Wergiliuszowi dobrze się udało, dodawał, naśladownictwo, bo te znakomite wiersze Warrona wyraził lepiej

przestały szczebrać psy i miasta zamilkły;
wszystko legło w spokoju, gdy noc sen spuściła.

(Montanus Iulius, qui comes fuit (Tiberii), egregius poeta, aiebat illum imitari voluisse VERGILI descriptionem:

nox erat et terras animalia fessa per omnis
alituum pecudumque genus sopor altus habebat.

at Vergilio imitationem bene cecisise, qui illos optimos versus VARRONIS expressis(set) in melius desierant latrare canes urbesque silebant;
omnia noctis erant placida composita quiete.)

Seneka Młodszy, syn Retora, w jednym z *Listów moralnych do Lucyliusza* (*Ep.* 122.11) pisze, że to „znośny poeta, znany zarówno z przyjaźni Tyberiusza, jak i jego niełaski. Bardzo chętnie wstawiał [do swych wierszy] wschody i zachody; toteż kiedy ktoś się oburzał, że tamten recytował cały dzień i zapowiadał, że nie wybierze się na jego recytacje, Natta Pinariusz powiedział: «Czy mógłbym postąpić bardziej przychylnie? Jestem gotowy go słuchać od wschodu do zachodu»”. (tolerabilis poeta et amicitia Tiberii notus et frigore. Ortus et occasus libentissime inserebat; itaque cum indignaretur quidam illum toto die recitasse et negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait: ‚numquid possum liberalius agere? paratus sum illum audire ab ortu ad occasum’.).

Montanus miał zwyczaj mówić, że podebrałyby co nieco Wergiliuszowi, gdyby mógł przy okazji wziąć również głos i twarz, i gesty – te same bowiem wiersze, kiedy on je wypowiada, brzmią dobrze, bez niego są puste i nieme. Tak wielki rozgłos powstał wokół ledwie zaczętej *Eneidy*, że Sekstus Propercjusz²⁶ nie wahał się wyrzec takiej przepowiedni [2.34.65]:

ustąpcie, rzymscy pisarze, ustąpcie Grajowie²⁷:
oto się rodzi coś większego od Iliady

August zaś, ponieważ akurat przebywał na wyprawie kantabryjskiej²⁸, domagał się w listach błagalnych, a także żartobliwie groźnych, żeby „mu z *Eneidy*”, jak sam to wyraził, „przysłano albo pierwszą ὑπογραφή, albo jakiegokolwiek κῶλον”²⁹. Wyrecytował mu jednak dużo później – i gdy wreszcie materiał został opracowany – trzy księgi w całości: drugą, czwartą, szóstą, a tę ostatnią przy widocznym wzruszeniu Oktawii³⁰, która – obecna podczas recytacji – przy tych wierszach

²⁶ Sekstus Propercjusz (*Sex. Propertius*, ok. 50–po 15 r. n.e.) – autor czterech ksiąg elegii miłosnych, których liryczną bohaterką jest Cyntia.

²⁷ Grajowie (*Grai*) – rzadszy, poetycki synonim nazwy „Grecy” (*Graeci*).

²⁸ „[...] na wyprawie kantabryjskiej” – epizod wojny prowadzonej przez Rzymian na terenie Półwyspu Iberyjskiego w latach 29–19 p.n.e., których wynikiem było podbicie i kolonizacja tych terytoriów. August toczył kampanię przeciw celtyckim plemionom Kantabrow i Asturów.

²⁹ Ὑπογραφή ('hypografé'), gr. 'szkic'. Κῶλον ('kolon'), gr. jednostka metryczna obejmująca mniej niż trzy syzygie bez kataleksy; część strofy. Tu zapewne w ogólnym znaczeniu: 'partia', 'ustęp'.

³⁰ Oktawia Młodsza (*Octavia Minor*, ok. 66–11 r. p.n.e.) – córka Gajusza Oktawiusza i Atii Balby Cesonii, siostra przyrodnia Oktawii Starszej z pierwszego małżeństwa ojca z Ancharią i siostra Gajusza Oktawiusza, późniejszego princepsa Oktawiana Augusta. W 54 r. p.n.e. zawarła ślub z Gajuszem Klaudiuszem Marcellusem Młodszym, który w 50 r. p.n.e. został konsulem, i miała z nim trójkę dzieci: Klaudię Marcellę Starszą, Klaudię Marcellę Młodszą i Marka Klaudiusza Marcellusa (*M. Claudius Marcellus*, 42–23 r. p.n.e.). W 40 r. p.n.e. na mocy uchwały Senatu została czwartą żoną Marka Antoniusza, co miało scementować sojusz pomiędzy pomiędzy jej bratem i mężem. W małżeństwie tym urodziła Antonię Starszą i Antonię Młodszą. Była oddaną żoną Antoniusza i pośredniczką między triumwirami – w 35 r. p.n.e., aby wspomóc Antoniusza po klęsce w wojnie z Partami, przywoziła do Aten doborowe oddziały, materiał na ubrania dla żołnierzy i pieniądze. Małżeństwo nie przetrwało w wyniku ponownego zbliżenia Antoniusza z Kleopatrami, z którą miał dwójkę dzieci, i w 32 r. p.n.e. zakończyło się rozwodem. Po samobójstwie Antoniusza Oktawia podjęła się opieki nad synem Antoniusza z trzecią żoną Fulwią – Jullusem Antoniuszem (drugi syn z tego małżeństwa, Marek Antoniusz Antyllus, został z rozkazu Oktawiana poddany egzekucji), Aleksandrem Heliosem, Kleopatrami Selene II i Ptolemeuszem Filadelfosem – ze związku Antoniusza z Kleopatrami. W 35 r. p.n.e. Oktawian przyznał swej siostrze, a także żonie Liwii Druzylli, status prawnie chronionej nietykalności (*sacrosanctitas*) oraz niezależności osobistej i finansowej (wedle prawa Rzymianki podlegały kontroli ze strony męża lub męskich krewnych). Marcellus był ukochanym synem Oktawii, darzonym uczuciem przez Augusta. Brał udział w wojnie Augusta z Kantabrami, skąd w 25 r. wrócił do Rzymu. Spekulowano, że August na swego następcę wybierze albo Marcellusa, albo Marka Wipsaniusza Agryppę. Nadzieje te przebrała choroba i śmierć młodzieńca, która nastąpiła w 23 r. p.n.e. Wergiliusz w scenie przepowiedni

o swoim synu [*Aen.* 6.884]: „ty będziesz Marcellusem” ponoć zemdląca i z trudem ją ocucono. Recytował również innym słuchaczom, ale nie często i prawie tylko te ustępy, co do których żywił wątpliwości, po to, żeby lepiej wy badać opinię ludzi. Jego bibliotekarz i wyzwolieniec Eros w podeszłym już wieku miał zwyczaj opowiadać, że pewnego razu Wergiliusz uzupełnił, improwizując, dwa połowicznie ukończone wiersze. Bo do tamtej pory miał [*Aen.* 6.164]: „Misena Eolidę”, a dodał „nad którego nie znajdziesz lepszego”, a do [*Aen.* 6.165]: „spizem mężów pobudzać”, podobną gorączką miotany dołączył: „i Marsa rozpałać pieśnią” i od razu nakazał Erosowi, żeby dopisał i jeden, i drugi do zwoju.

W pięćdziesiątym drugim roku życia, gdy miał przeprowadzić ostateczną redakcję *Eneidy*, powziął zamiar, żeby wyjechać do Grecji i do Azji i przez całe trzy lata nie robić nic więcej, jak tylko nanosić poprawki, żeby resztę życia mieć wolną na rozważania filozoficzne. Ale gdy ruszył w drogę, w Atenach napotkał Augusta wracającego ze wschodu do Rzymu i postanowił go nie opuszczać, ale wrócić razem z nim. Kiedy w upalnym słońcu odwiedził Megarę³¹, pobliskie miasto, podupadł na zdrowiu, a pogorszył ten stan, nie przerywając podróży przez morze, tak że do Brundyzjum przybył w nieco gorszej kondycji i tam po kilku dniach zmarł na jedenaście dni przed kalendami październikowymi za konsulatu Gnejusza Sentiusza i Kwintusa Lukrecjusza³². Jego kości zostały przewiezione do Neapolu i pochowane w grobie przy drodze do Puteoli³³ przed drugim kamieniem. Jest na nim taki ułożony przez niego dystych:

Mantua mnie urodziła, zabrała Kalabria, ma teraz
Parthenope³⁴; śpiewałem pastwiska, wieś i wodzów.

Spadkobiercami uczynił w połowie Waleriusza Prokulusa, brata z innego ojca, w czwartej części Augusta, w dwunastej Mecenasa, w pozostałej Lucjusza Wariu-
głoszonych przez ducha Anchizesa Eneasowi w Podziemiach zawarł pochwalny portret Marcellusa jako triumfatora (*Aen.* 6.855–886).

³¹ Megara (Μέγαρα) – miasto w zachodniej Attyce. Brundyzjum (*Brundisium*, wł. *Brindisi*) – miasto portowe w historycznej Kalabrii (obecnie to tereny Apulii), skąd wiodła najkrótsza droga morska do Aten. Kalabria (*Calabria*) – historyczna kraina w południowej Italii (obecnie to Puglia, łac. *Apulia*), część Wielkiej Grecji. Tutaj znajdował się port w Brundyzjum. Dzisiejsza Kalabria w okresie augustowskim nazywana była *Bruttium* od nazwy plemienia mieszkującego na tym terenie.

³² Za konsulatu Gnejusza Sentiusza i Kwintusa Lukrecjusza – czyli w roku 19 p.n.e. Donat popełnia błąd, chodzi bowiem o Gajusza Sentiusza Saturnina (*C. Sentius Saturninus*) i Kwintusa Lukrecjusza Wespillona (*Q. Lucretius Vespillo*), ponieważ to oni sprawowali urząd w roku 19 p.n.e., aczkolwiek Sentiusz nie ukończył kadencji i został zastąpiony przez Marka Winicjusza. Gnejusz Sentiusz Saturninus był synem Gajusza. Został konsulem dodatkowym (*suffectus*) po Sekstusie Eliuszu Katusie w 4 r. n.e., kiedy stanowisko konsula zwyczajnego sprawował jego brat – Gajusz Sentiusz Saturninus.

³³ Puetoli (wł. *Pozzuoli*), miasto w Kampanii nad Morzem Tyrreńskim w pobliżu Neapolu.

³⁴ Parthenope – zob. przyp. 13 – to dzisiejszy Neapol.

sza i Plocjusza Tukkę³⁵, którzy jego *Eneidę* poprawili po jego śmierci z rozkazu Cezara³⁶. Zachowały się na ten temat takie wiersze Sulpicjusza Kartagińczyka³⁷:

rozkazał, żeby te pieśni w gwałtownych spłonęły płomieniach
Wergiliusz, frygijskiego opiewające wodza.
Odmawia i Tukka, i Wariusz, a ty, największy Cezarze,
nie zgadzasz się i o latyńską historię dbasz.
Nieszczęśliwy Pergamon niemal zginął w podwójnej pożodze,
i na innym stosie spłonęła prawie Troja.

Umawiał się z Wariuszem, zanim wyjechał z Italii, żeby, jeśli mu się coś przydarzy, spalił *Eneidę*, ale tamten powiedział, że tego nie robi, dlatego bliski śmierci ciągle prosił o zwoje, żeby mógł je sam spopielić, ale chociaż nikt mu nie pomógł, nie uczynił żadnej wyraźnej dyspozycji w tej sprawie. Niemniej zapisał swoje pisma owemu Wariuszowi i Tukce pod takim warunkiem, żeby nie publikowali czegoś, czego sam nie opublikował. Wariusz wydał je jednak na polecenie Augusta, poprawione tylko powierzchownie, ponieważ zostawił niedokończony wersy w takim kształcie, jak były³⁸. Wielu wkrótce usiłowało je uzupełnić, ale nie byli w stanie ze względu na trudność, ponieważ niemal wszystkie jego hemistychy dają pełne i wyraźne znaczenie oprócz tego [*Aen.* 3.340]: „którego tobie już Troja”. Gramatyk Nisus opowiadał, że słyszał od starszych, jakoby Wariusz zmienił porządek dwóch ksiąg i tę, która była druga, wstawił w miejsce trzeciej oraz poprawił początek pierwszej, odjąwszy te wersy:

Ten ja, który kiedyś grałem na wiotkiej łodydze
pieśni i las opuściwszy, zmusiłem sąsiedzkie pola
do służby osadnikowi, chociażby był zachłanny,
dzieło rolnikom miłe, a teraz stężała Marsa
broń i męza opiewam.

³⁵ Plocjusz Tukka (*Plotius Tucca*, I w. p.n.e.), poeta z kręgu Mecenasza wspomniany przez Horacego w *Satyrach* (1.5.55; 1.10.118). Znany dziś przede wszystkim jako edytor *Eneidy*.

³⁶ Cezara, czyli Oktawiana Augusta, którego pełne nazwisko w tym okresie brzmiało Gajusz Juliusz Oktawian Cezar August.

³⁷ Sulpicjusz Kartagińczyk (*Sulpicius Carthaginiensis*), w żywocie Probusa epigram ten przypisywany jest Serwiuszowi Warusowi (*Servius Varus*). Ani o jednym, ani o drugim poecie nic więcej pewnego powiedzieć nie można. Otto Jahn (*C. Suetonii Tranquillii praeter Caesarum libros reliquiae*. Edidit Augustus Reifferscheid. Lipsiae 1860, s. 54) odczytywał *Varus* jako *Maurus*, a zatem widział w poecie gramatyka Serwiusza Maura Honorata, ale sąd badacza nie może być uznany za nic więcej, jak tylko intuicję.

³⁸ Por. Suet. *Poet.* 29: „Wariusz i Tukka to dwaj zaprzyjaźnieni z Wergiliuszem i Horacjuszem sławni poeci, którzy później poprawili księgi Eneidy pod tym warunkiem, że niczego nie mieli dodać”. (*Varius et Tucca Vergilii et Horatii poetae contubernales habentur illustres, qui Aeneidos postea libros emendarunt sub lege ea, ut nihil adderent*). Zob. też Gell. 17.10.7, Macr. *Sat.* 1.24.6.

Nigdy nie brakowało Wergiliuszowi krytyków i nic dziwnego: Homerowi też przecież nie brakło. Gdy ukazały się *Bukoliki*, niejaki Numitoriusz napisał w odpowiedzi *Antybukoliki*, tylko dwie eklogi, ale bardzo niedorzecznie go sparodiowawaszy. Początek pierwszej z nich brzmi:

Tityrze, masz ciepłą togę, a szukasz okrycia buka?³⁹

następnej:

Powiedz mi Dametasio: „czyjeć stado” to po łacinie?

Nie, jest naszego Eгона, tak się na wsi mówi.⁴⁰

Inny, gdy Wergiliusz recytował z *Georgików* [1.299]: „nagi orząc, nagi siejąc”, dorzucił „z zimna dostaniesz gorączki”. Jest książka Karwiliusza Piktora wymierzona w *Eneidę* pod tytułem *Bicz na Eneidę*. Marek Wipsaniusz⁴¹ nazywał go podstawionym przez Mecenasa wynalazcą nowej afektacji⁴², nie napuszonej ani nie suchej, ale opartej na zwykłych słowach i dlatego niezauważalnej. Herenniusz⁴³ zebrał tylko jego błędy, Perelliusz Faustus plagiaty⁴⁴. Ale również osiem

³⁹ „Tityrze, masz ciepłą togę...” – „Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?” – to nawiązanie do *Ecl.* 1.1: „Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi” („Tityrze, ty leżąc pod okryciem rozłożystego buka”).

⁴⁰ Wersy „Powiedz mi Dametasio...” i kolejny – Dic mihi, Damoeta, „cuium pecus” ane Latinum? / non verum Aegonis nostri. sic rure loquntur – stanowią nawiązanie do *Ecl.* 3.1–2:

Menalcas

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus? An Meliboei?

Damoetas

Non, verum Aegonos; nuper mihi tradidit Aegon.

Menalkas

Powiedz mi, Dametasio, czyjeć stado? Melibeusza?

Dametas

Nie, jest Eгона, niedawno Egon mi je powierzył

Forma zaimka pytającego dzierżawczego *cuium*, jak podaje Serwiusz (*ad Ecl.* 3.1) jest archaiczna, a zastosować ją miał Wergiliusz dla uniknięcia rymu *cuius pecus*. Jak jednak wynika z parodii, odczuwana była jako wyrażenie typowe dla niewykształconych ludzi ze wsi.

⁴¹ Marek Wipsaniusz Agryppa (*M. Vipsanius Agrippa*, 63–12 r. p.n.e.) – zob. przyp. 6 *s.t.* Lucjusz Warus.

⁴² Afektacja (*cacozeliae*) – *cacozelia* (gr. κάκοζηλία), w tym przypadku oznacza afektowany styl wypowiedzi, z którego słyszał Mecenas, o czym świadczy żartobliwie prześmiewczy list skierowany do niego przez Oktawiana Augusta, zachowany we fragmencie u Makrobiusza (*Sat.* 2.4.12). Fragmenty twórczości Cilnusza potwierdzają ten osąd (zob. *FPL4*, fr. 1–11, s. 249–254).

⁴³ Herenniusz (*Herennius*) jako krytyk zebrał błędy Wergiliusza zapewne w dziele tak zatytułowanym (*Vitia Vergilii*). Być może między innymi na Herenniuszu opiera się Makrobiusz, który w *Saturnaliach* (1.24.6–7; 3.10–12; 6.7–9) broni Marona oskarżanego o nieuctwo.

⁴⁴ Perelliusz Faustus (*Perellius Faustus*) zebrał plagiaty Marona (*Furta*).

zwojów *Podobieństw* Kwintusa Oktawiusza Awitusa wskazuje⁴⁵, jakie wiersze i skąd zapożyczył. Askoniusz Pedianus⁴⁶ w księdze, którą napisał przeciwko krytykom Wergiliusza, podaje tylko kilka zastrzeżeń wobec niego i to raczej co do fabuły i że bardzo wiele zaczerpnął z Homera, ale tej ostatniej zbrodni tak miał, jak powiada, Wergiliusz zwyczaj bronić: „Dlaczego oni też nie spróbują takiego rabunku? Bo zrozumieliby, że łatwiej jest ukraść maczugę Herkulesowi niż Homerowi⁴⁷ wiersz”, ale jednak zamierzał oddalić się, żeby powycinać wszystko i zadowolić zawistników.

Uwagi do tekstu

Vita Donati jest jednym z czterech zachowanych starożytnych żywotów Wergiliusza obok biografii Serwiusza, Probusa i heksametrycznej Fokasa oraz ekscerptów żywota św. Hieronima. Jej autorstwo budzi kontrowersję, przede wszystkim co do stopnia zależności od Swetoniusza, który w biografiach poetów stanowiących część *Sławnych ludzi* (*De viris illustribus*) umieścił żywot Marona, tekst jednak nie zachował się pod imieniem Swetoniusza. Niektórzy badacze uznają łaciński oryginał niniejszego tekstu za dzieło Swetoniusza, inni widzą w nim utwór Eliusza Donata będący rozmyślną kompilacją źródeł wedle metody, jaka została wyłożona w liście dedykacyjnym. Warto przy tym zaznaczyć, że list zachował się tylko w manuskrypcie *P* – Parisinus lat. 11308 z IX w. i został napisany ręką innego skryby niż reszta tekstu. Donat w liście nie precyzuje, z ilu biografii wcześniejszych autorów korzystał, z kolei *Żywot Terencjusza* podsumowuje zdaniem: *haec Suetonius Tranquillus*. Jeśli uznamy autentyczność listu, nie ma powodu sądzić, że Donat, uczciwie przyznający się w biografii Terencjusza do zapożyczenia tekstu od Swetoniusza, nie zrobiłby tego i tym razem. Pozostaje jednak otwarta kwestia proporcjonalnego stosunku źródeł do siebie.

***

Tekst przełożyłem na podstawie wydania Colina Hardiego.

---

⁴⁵ Kwintus Oktawiusz Awitus (*Q. Octavius Avitus*) *Podobieństwa* (ὁμοιότητα) do utworów innych twórców. Makrobiusz poświęca zapożyczeniom Marona z Homera oraz innych poetów, przede wszystkim łacińskich, księgi piątą i szóstą *Saturnaliów*.

⁴⁶ Askoniusz Pedianus – zob. przyp. 6. Makrobiusz przytacza to powiedzenie bez wskazania źródła (*Sat.* 5.3.16).

⁴⁷ Nisus (*Nisus*, I w. n.e.) – gramatyk znany poza tym ze wzmianki u Makrobiusza (*Sat.* 1.12.30) jako autor *Uwag* do kalendarza (*Commentarii*). Numitoriusz (*Numitorius*, I w. p.n.e.), znamy go tylko z tej uwagi Donata. Karwiliusz Piktora (*Carvilius Pictor*, I w. p.n.e.?), nic więcej na jego temat nie wiemy. Jego *Bicz na Eneidę* (*Aeneidomastix*) stanowi nawiązanie do przydomka *Homeromastiks* – *Bicz na Homera*, jaki przyłgnął do greckiego gramatyka i filozofa cynickiego Zoilosa (Ζωΐλος, ok. 400–320 r. p.n.e.), słynącego z jadowitych ataków na Homera,

Bibliografia:

Źródła:

- Vitae Vergilianae*. Edidit Iacobus Brummer. Lipsiae 1912.
- Vitae Vergilianae antiquae: Vita Donati, Vita Servii, Vita Probiana, Vita Focae, S. Hieronymi excerpta*. Edidit Colin Hardie. Oxonii 1957.
- P. Vergili Maronis Opera. The Works of Virgil with a Commentary by John Connington, M.A.* Volume I containing the *Eclogues* and *Georgics*. Fourth edition, revised, with corrected orthography and additional notes and essays by Henry Nettleship, M.A. London 1881.
- P. Vergili Maronis Opera. The Works of Virgil with a Commentary by John Connington, M.A.* Volume II containing the first six books of the *Aeneid*. Fourth edition, revised, with corrected orthography and additional notes and essays by Henry Nettleship, M.A. London 1884.
- P. Vergili Maronis Opera. The Works of Virgil with a Commentary by John Connington, M.A.* and Henry Nettleship, M.A. Volume III containing the last six books of the *Aeneid*. London 1871.
- P. Vergilii Maronis Opera*. Recognovit brevique instructione critica instruxit R.A.B. Mynors. Oxonii 1969.
- A. Gellii Noctes Atticae*. Recognovit brevique instructione critica instruxit P.K. Marshal. Tomus II. Oxonii 1968.
- C. Suetonii Tranquillii praeter Caesarum libros reliquiae*. Edidit Augustus Reifferscheid. Lipsiae 1860.
- C. Suetonii Tranquilli De Vita Caesarum libros VIII et de grammaticis et rhetoribus librum*. Recognovit brevique instructione critica instruxit R.A. Kaster. Oxonii 2016.
- Fragmenta poetarum Latinorum epicorum et lyricorum praeter Enni Annales et Ciceronis Germanicique Aratea*. Post W. Morel et K. Büchner editionem quartam auctam curavit Jürgen Blänsdorf. Berlin–New York 2011.
- L. Annaei Senecae ad Lucilium Epistulae Morales*. Recognovit brevique instructione critica instruxit L.D. Reynold. Vol. 1–2. Oxonii 1965.
- Lucreti De Rerum Natura libri sex*. Recognovit brevique instructione critica instruxit Cyrillus Bailey. Oxonii 2012.
- Macrobbii Ambrosii Theodosii Saturnalia*. Recognovit brevique instructione critica instruxit Robert A. Kaster. Oxonii 2011.
- C. Suetoniui Tranquilli Opera*. Vol. 1. Recensuit M. Ihm. Lipsiae 1908.
- Plutarchi vitae parallelae*. Edidit K. Ziegler. Vol. 1.2. Stutgardiae 1964.
- Plutarchi vitae parallelae*. Edidit K. Ziegler. Vol. 3.2. Stutgardiae 1973.
- Q. Horatii Flacii Opera*. Recognovit brevique instructione critica instruxit Eduardus C. Wickham. Editio altera curante H.W. Garrod. Oxonii 1963.
- Seneca The Elder: *Declamations*. Ed. M. Winterbottom. Vol. 1–2. Cambridge, Mass. 1974.
- Servii Grammatici Qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*. Recensuerunt G. Thilo, H. Hagen. Vol. 1: „*Aeneidos*” *librorum I–V commentarii*. Recensuit G. Thilo. Lipsiae 1881; vol. 2: „*Aeneidos*” *librorum VI–XII commentarii*. Recensuit G. Thilo. Lipsiae 1884; vol. 3, fasc. 1: *In Vergilii „Bucolica” et „Georgica” commentarii*. Recensuit G. Thilo. Lipsiae 1887.

Titi Livii Ab urbe condita liber VIII. Ed. Franz Luterbacher. Leipzig 1890.

Titi Livii Periochae omnium librorum. Edidit O. Rossbach. Lipsiae 1910.

Nettleship H.: *Ancient Lives of Vergil with An Essay on The Poems of Vergil in Connection with His Life and Times*. Oxford 1879.

Rostagni A.: *Suetonio „De poetis” e biografie minori*. Torino 1960.